

gyakorlati valósághoz tartozás. Ezt a szálát aztán nem kapcsolja össze közvetlenül egy másik szállal, ahol Reynolds (és a politikafilozófus Burke) kapcsán utal az ízlés társadalomformáló és társadalommegtartó funkciójára: „a hagyománynak, a szokásnak (az ízlésbeli szokásoknak is) és a társiasságnak ugyanazok a társadalomfenntartó érdekei éleződnek ki a kései Burke-nél és Reynoldsnál, amelyek Hume-nál is (és tegyük hozzá: a korai Burke-nél) sérthetetlenek voltak, de még nem szentek.” (409)

Ideköthetjük még – vagyis ahhoz a gondolatmenethez, ami a Radnóti által „esztétikai konzervativizmusnak” (406) nevezett jelenségek körét mutatja be – az egyébként egyszer itt is előbukkanó Gadamer által is tárgyalt autoritás és előítélet rehabilitációjára irányuló, s valóban a felvilágosodás „fősodrának” kritikájaként olvasható korabeli törekvéseket is. Innét szemlélve pedig Winckelmann zseniális saját útja egy olyan modernizmus számára kínál kibontakozási lehetőséget, mellyel kapcsolatban a liberálkonzervatív beállítódástól nem teljesen idegen Radnóti is fenntartásait jelzi. Legalábbis így (is) olvasható nagy narratívája zárómondata, mely szerint Winckelmann révén „kapu tárul – még ha csak kiskapu is – a kultúra modern világára; nagyságára és nyomorúságára egyaránt.” (426)

gel vezet minket a test felől nézett *nádasok* közt. Mintha volna időnk efféle barátságosságra. Mintha az ő könyve teremtené ilyen időt.

Nem árulom el, miről szól a könyv, ki a gyilkos (szokott lenni), inkább csupán a kötet arcát (orcáját) szeretném kicsit megmutatni. Mindenesetre szó esik benne, az időzjeleket elhagyom, a teljességgel felszabadított s így magára hagyott test sokrétű tapasztalatáról, a társadalmi nyelvhasználat bevett szokásait veszélyeztető eljárásokról, a testábrázolás öncenzúrájának, illetve esztétizáló stilizálásának nádasí fölszámolásáról, a megváltás iránti mohó és reménytelen vágyról; újra meg újra a Nádas kérdése felől nézi a Nádas-világot: És hogyan lehetne valaki az ember közeli dolgában járatos az istenek messzi dolga nélkül? Bazsányi kivételes érzékenységgel közelít mindehhez, és a szakralitás-rizsák és metafizika-felfújtak hangoskodó, új divatja idején szépen nyugodtan és komolyan tud beszélni. Ez önmagában is ritka (arról nem is beszélve, hogy nekem mennyire rokonszenves).

Kiemelném a szerzteágazó ironia-elemzéseket Nádas rendhagyó ironiájáról, más szóval látszólagos ironiátlanságáról, a szent komolyságról, amely az ironia hiányának ironikus látszatával dolgozik. És sok fontosat mond el a megváltozott Nádas-mondatról (amely – mondjuk – nyers és tört és érzéki és így igaz [és „igaz”, tenném hozzá]); már rég olvastam mondatokról ilyen élvezetes – mondatokat.

Bazsányi elemmez, elhelyez, összehasonlít, tájékoztat, elmesél, újramesél, láttat és mögé láttat, vizsgál, kérdez, állít: örül. Az öröm vagy inkább az örülés, az örülő könyve ez. És ez háramlik az olvasóra; azt írja egy helyt, hogy a Nádas-könyvek vagy általában az ironikus szerkezetű szövegek mindig ironikus és figyelmes, azaz kíváncsi természetű, megengedő kedélyű, szabad lelkű olvasókra vágnak. Ez a könyv is ilyen olvasókat föltételez és talán teremt is.

Fontoskodva még megjegyezném, hogy a párhuzamosság nemcsak azt jelenti, hogy az egyenesek, a történetek nem találkoznak (legföljebb, nemde, a végtelenben, ami olyan szép gondolat, hogy a szív megszakad; és tényleg), hanem azt is jelenti, hogy ezek egy síkban vannak, vagyis igen erősen egymáshoz tartoznak, itt, most, a végesben. Erről a rendről is beszél Bazsányi, vagyis egyfelől arról az elképesztő gazdagságról és öntörvényűségről, ahogy Nádas a modern regény több évszázados eszmei és formai hagyományával bánik, másfelől, mifelőlünk, olvasók felől: nem csupán mondja, de hihetővé is teszi: Nádas olvasni jó szórakozás.

¹ A „...testének temploma...”. *Erotika, ironia és narráció Nádas Péter prózájában* című könyv fűlszövege

Irónia – működésben

(részlet a „...testének temploma...”. *Erotika, ironia és narráció Nádas Péter prózájában* című könyvből)

A kettős rétegű, színlelve leplező és leplezve színlelő ironia dinamikus alakzata kapóra jön az *Emlékiratok könyve* írójának – akkor is, amikor a lepel értékű felszín láttatja (*simulatio*), és akkor is, amikor a felszín mögötti titok megragadhatatlanságát érzékelteti (*dissimulatio*). Noha jól tudhatjuk Nádas művéből, hogy valójában nincs semmiféle titok, hogy a felszín nem önmagán túl, valamiféle sejtelmes mélységben vagy káprázatos magasságban, hanem saját magában hordja az értelmét, saját „érzéki lényegét” (*EK*, 10).¹ Mindenesetre az ironia kettős szövegfeldáványa továbbfokozódik, pontosabban kihegyeződik és két-pólusúvá válik a *Párhuzamos történetekben* – ahogyan a felületi értékekre irányuló divatszokmánának elkötelezett Isolde Döhring tétélesen meg is fogalmazza a „dolgok mélyére néző” egyetemista unokaöccsével, Carl Maria Döhringgel folytatott vitájában: „A dolgoknak nincsen mélyük *vagy* nincsen felszínük.” (*PT* III, 418 – kiemelés: B. S.)

Isolde többféleképpen értelmezhető mondatát² akár úgy is továbbgondolhatnánk, hogy a dolgok egyidejű felszíne és mélysége csakis ironikusan, vagyis a leplező felszín és az álcázott mélység egymást semlegesítő összalakzatában hozható szóba. Az önmagát felszámoló kettősség nyomán ugyanakkor párhuzamba vagy ellentétbe rendezhetjük a regény fontosabb szereplőit: vannak ugyanis olyan figurák, akik jól érzik magukat a felszínen, illetve még mindig ott képesek leginkább elviselni létezésük tragikus terhét; és vannak olyanok, akik folyamatosan a mélységbe törekednek, mégpedig létezésük iszonyatos terhétől üzve. A Nádas-féle ironia tehát – vagy az egyik, vagy a másik formában – a világban való létezés felszámolhatatlanul tragikus voltát jelöli.

E kettősség jegyében a *Párhuzamos történetek* három idő-síkján egy-egy szereplőpárost állíthatunk szembe – mivel eleve

¹ Az idézett és hivatkozott Nádas-kötetek rövidítéseinak feloldása:

EK – *Emlékiratok könyve*, Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1986.

É – *Évkönyv*, Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1989.

PT – *Párhuzamos történetek*, Jelenkor Kiadó, Pécs, 2005.

² Vagy: „A dolgoknak nincsen mélyük, és nincsen felszínük sem.” Vagy: „A dolgoknak vagy mélyük nincsen, vagy felszínük nincsen.” Egyszóval, a fiktív Isolde egyik irodalomkritikus honfitársa, az *Emlékiratok könyvének* „antinómiáit” értelmező Hansjörg Graf szavaival: „Nádas számára a fogalmak [...] kicserélhetők. A maszk az igazság.” (Hansjörg Graf: *Die Gewalt der Gefühle*, Süddeutsche Zeitung, 1991.12.4.)

szemben állnak – egymással: (1) Bellardit és Madzart a harmincas-negyvenes évek történetészálaban, (2) Ágostot és Kristótot az ötvenes-hatvanas években játszó rétegben, valamint (3) Kienast doktort és Döhringet az ezredvégi németországi történetben.

(1) A harmincas-negyvenes évek történetrétegében az építész Madzarral beszélgető hajóskapitány Bellardi – aki a regény látszatelvű poétikájának talán legemlékezetesebb megtestesítője, és aki „az egyik látszattal alig takarhatja el a másik látszattal” – hangsúlyosan a nagyon más alkatú beszélgetőtárs felől válik az olvasó számára láthatóvá, olvasmányos látványossággá. Hosszú eszmecserejük során Madzar számára nem is az lesz a fontos, hogy mit mond agítáló gyerekkori barátja a nemzet megmentésére szövetkező titkos társaság céljáról, hanem hogy ezenközben

miféle fedőmutatványokhoz folyamodik – annak érdekében, hogy eredményesen leplezze legsajátabb kínját (hogy tudniillik felesége elhagyta őt és kisfiát egy nő kedvéért). A magánéleti krízisétől meggyötört Bellardi képmutató viselkedésével szemben Madzart egészen másfajta vágy, a tisztánlátás és mélybetekintés vágya hevíti. Mind szakmai tevékenysége, mind testi-lelki önértelmezése során egyaránt „mintha az átláthatóság utáni vágy húzná a feneketlen mélybe” (*PT* II, 257). Szenvedélyesen kutató lényének szép allegóriája lehet a jelenet, amikor a fakeskeskedő Gottlieb Ármin telepén ráakad az igényeinek leginkább megfelelni látszó faanyagára: „Legszívesebben helyben fölnyitatta volna vele a fát. Szerette volna finoman leszelni a végét, lássa a keresztmetszetét, majd kettényitni, hogy lássa a sugármetszetét.” (*PT* II, 335.) A mindenkori helyzet mélyszerkezetének „kereszt- és sugármetszetére” összpontosító (Madzar-féle) átláthatóság és nyíltság alkalmi karikatúrájának tűnik Imola grófnő – a regényben ténylegesen fel sem bukkanó – völegénye, a történelmi valóságban nem létező, ráadásul papírmáseszerű Horthy Mihály, akinek „biztosan nincs mit rejtegetnie”, és aki „persze, hogy nyíltabb, ha egyszer nincsenek titkai.” (*PT* III, 91.) A titoktalanító vagy titokfejtő irányultság jelenik meg jóval démonikusabb formában az örökléstannal foglalkozó Freiherr

műút könyvek
Megrendelhető:
(46) 789 599,
simon.gabriella@muut.hu

Esterházy Péter Egy örülős könyvről¹

Megnyugtató, valamelyest megnyugtató látni, hogy a könyvek élnek az életüket, most épp a Nádaséi; öt éve jelent meg az egyik nagy, a *Párhuzamos történetek*, és majdnem negyedszázada a másik, az *Emlékiratok könyve*, járják az útjukat, most épp ezen könyv által.

Az első, ami eszembe jutott, hogy Bazsányi Sándor könyve *jót tesz*. Jót tesz a tárgyalt könyveknek, jót tesz az irodalmi közegnek, a figyelmünknek és a figyelmességünknek, és úgy is, hogy egyszerűen teszi a jót. Ám ne valami humanista (?) rajongásra gondoljunk, Bazsányi nem rajongó (ha olykor számítgatás nélkül, őszintén rajong is), inkább mondanám sétálóknak, egy *flaneur*nek, aki szerbantalos udvariassággal, tudással és éberséggel